

Maja Göpel, *The Great Mindshift: How a New Economic Paradigm and Sustainability Transformations go Hand in Hand*

‘The problem of climate change is crucially about the idea that ‘growth is the answer’ even if it is not clear what the question actually is.’

Volgens de Duitse politiek-econoom Maja Göpel zullen we met het economische dogma van oneindige groei de Sustainable Development Goals (SDGs) nooit halen. Dat schrijft ze in haar boek *The Great Mindshift: How a New Economic Paradigm and Sustainability Transformations go Hand in Hand*. Göpel, secretaris-generaal van het German Advisory Council on Global Change (WBGU) en lid van de Club van Rome, stelt dat het bouwen van duurzame maatschappelijke en economische systemen binnen dit huidige paradigma niet realiseerbaar is. Daarom, pleit ze, moeten we het over een compleet andere boeg gooien: groei en bnp als economische drijfveren loslaten, een globale mentaliteitswijziging doorvoeren en opnieuw plaats maken voor menselijke behoeften binnen de grenzen van onze planeet.

Göpel legt uit hoe de hegemonie van de neoliberale economie gebroken is en dat de aanname van *trickle down*, de absurde overtuiging dat de welvaart van de rijken automatisch zou doorsijpelen naar de portemonnee van de armen, voorbij is. Dit betekent ook dat het geloof in de utopie van eindeloze groei stilaan aan z’n einde komt. Wat mens en planeet nodig hebben, zegt ze, is een dubbele ontkoppeling. Enerzijds een ontkoppeling tussen de productie van goederen en het steeds verder uitputten van menselijke en natuurlijke grondstoffen, anderzijds een ontkoppeling tussen de bevrediging van menselijke basisbehoeften en steeds meer economische

output. Concreet betekent dit laatste dan dat we, als maatschappij, het nastreven van grenzeloze consumptie niet meer gelijkstellen aan geluk. Zo ontstaat er tijd en ruimte voor herstel en verbinding en kunnen we opnieuw zorg beginnen dragen voor elkaar en voor de natuur. Ze legt ons – burgers, beleidsmakers, academici – de taak op het reservoir van sociale en culturele uitvindingen te vullen met ideeën, normen en waarden die een kijk op de mens en de natuur ondersteunen waarbij deze niet enkel als grondstoffen en kapitaal worden aangezien. Op hun beurt kunnen deze normen en waarden dan alternatieve betekenis, legitimiteit en praktijken bieden die voorbijgaan aan het zich blind staren op monetaire winst.

Verder gaat ze dieper in op wat hedendaagse politieke economie kan betekenen voor Transformation Research. Transformation Research is een opkomend onderzoeksveld dat de radicale omslag van kapitalistische, industriële samenlevingen naar duurzame, circulaire economieën met respect voor mens en natuur inbeeldt en bewerkstelligt. Het transformatieproces moet leiden tot het rechtvaardige en duurzame beheer van wereldwijde, regionale en lokale *commons*. Göpel maakt hierbij de brug tussen het baanbrekende werk van de Hongaars-joodse econoom Karl Polanyi uit de 20ste eeuw, *The Great Transformation*, en haar eigen *Great Mindshift* van de 21ste eeuw. Polanyi’s hoofdargument is dat de omschakeling van een premoderne naar een markteconomie in de 20ste eeuw voornamelijk te wijten was aan een algemene mentaliteitsverandering waarbij men de lang dominante principes van samenwerking, zoals wederkerigheid of herverdeling, losliet. Psycholoog Paul Verhaeghe legt het uit als volgt: ‘Op grond van de vrije-markteconomie is er onder mensen een verhouding van extreme competitiviteit ontstaan. Competitiviteit met mensen waar we eigenlijk dingen mee zouden moeten delen’. Meer en meer menselijke relaties

worden op die manier concurrentieel en volgen zo de principes van de markt. Het menselijk leven en het milieu worden georganiseerd alsof ze geen ander doel hebben dan te worden verkocht met winstoogmerk. Dit heeft, argumenteert Göpel, desastreuze gevolgen gehad voor zowel onze relatie tot elkaar, als voor onze relatie tot de natuurlijke omgeving. Daarom, stelt ze, hebben we in de 21ste eeuw een nieuwe *mindshift* nodig. Een mentaliteitswijziging die onze kijk op de wereld terug positioneert binnen de sociale, lokale context waar we allemaal inherent deel van uitmaken. Eén die vanuit morele overwegingen onze consumptiecultuur en drang naar 'steeds meer' een halt toeroept. Eén die ophoudt de Aarde te zien als onuitputtelijke bron van grondstoffen en op die manier de desastreuze gevolgen van klimaatverandering en ecologische collaps in de mate van het mogelijke probeert te beperken.

Göpel introduceert in het boek verschillende casestudies die, in overeenstemming met de commons, het standpunt innemen dat de economie ondergeschikt moet zijn aan ecologische en sociaal-culturele systemen, en niet omgekeerd. Hierin heeft Göpel het over een 'radicale herbestemming' van de economie. Er is nood aan een herkoppeling van economische processen aan menselijk welzijn en de wetten van de natuur. *Community Supported Agriculture* (CSA), een vorm van landbouw waarbij de boer op basis van ecologische principes voedsel verbouwt en actief met de burger samenwerkt, gebruikt ze hierbij als voorbeeld. Een ander voorbeeld is de donuteconomie, de door Kate Raworth ontwikkelde economische theorie die vertrekt vanuit het basisprincipe dat de economie zo moet ontworpen worden dat aan menselijke behoeften wordt voldaan, zonder daarbij de draagkracht van de Aarde te overstijgen. Deze casestudies tonen hoe een andere aanpak óók kan werken. Hoe kunnen we echter deze voorbeelden opschalen? Göpel komt hierbij tot de conclusie

dat elke toepassing contextgebonden en lokaal zal plaatsvinden. Een blueprint met globale proporties is niet realistisch. Dit maakt het transitieproces lang, rommelig, vaak tegenstrijdig en uiterst politiek geladen. Maar, zegt ze, systeemtransformaties vereisen een opbouw waarbij het lijkt alsof er zichtbaar niet veel gebeurt, tot men een omslagpunt bereikt, waarna er in korte tijd veel verandert.

Ten slotte onderzoekt ze hoe een verschuiving in het paradigma en de daaruit resulterende mentaliteit de cruciale hefboom kunnen zijn om onze duurzaamheidsdoelstellingen te halen. Zo verbindt ze radicale verandering met de incrementele (i.e. kleine, toenemende) stappen die nodig zijn om er te geraken. Hierbij berust ze onder andere op de theorieën van Donella Meadows, één van de grondleggers van het systeendenken en coauteur van *Limits to Growth*, dat in opdracht van de Club van Rome in 1972 geschreven werd. Het baanbrekende werk stelde als eerste dat oneindige economische groei op een eindige planeet op termijn niet houdbaar is. Volgens Meadows bestaat een maatschappelijk paradigma uit de gedeelde ideeën in een samenleving, de grote onuitgesproken veronderstellingen over hoe de wereld in elkaar zit – onuitgesproken omdat ze zo vanzelfsprekend zijn: iedereen kent ze. Deze gedeelde economische en maatschappelijke overtuigingen verschuiven, *dat* is volgens haar de sleutel tot verandering.

Göpel introduceert in haar boek een brede waaier aan concepten die inspireren en de mogelijkheid om een andere wereld in te beelden tot stand brengen. Als schrijfster en onderzoekster is ze duidelijk sterk in het verzamelen van kernargumenten van interessante auteurs als Harald Welzer, Kate Raworth en Antonio Gramsci, en weet ze die op gepaste en inzichtelijke wijze met elkaar te verbinden. Ook verschaft ze een duidelijk kader om na te denken over waar bepaalde ideeën en systemen vandaan

komen, en hoe we deze kunnen herdenken en omvormen. Bovendien schrijft ze op zeer genuanceerde, doch geëngageerde wijze en legt ze op een academisch heldere manier uit waarom juist oneindige groei een utopie is en dus op termijn niet houdbaar. Toch stel ik me als lezer twee vragen: ten eerste, hoe breng je die beoogde paradigmashift concreet tot stand? En ten tweede, hoe moet het verder, zodra we zover zijn? Het boek bouwt sterk op naar een climax, om dan weer af te bouwen: de handvatten, die nodig zijn om in actie te schieten, ontbreken. In navolging van de systeemdenkers heeft Göpel het over het hacken van het systeem en *the unlocking of path dependencies*. Maar welke tools hebben we precies in handen, als burgers, academi-ci en beleidsmakers, om dit te realiseren? Hoe doorbreken we concreet het heersende economisch paradigma? Antwoorden op deze vragen blijven grotendeels uit. De vraag stelt zich dan uiteraard of het verschaffen van een leidraad voor oplossingen überhaupt de bedoeling van het boek was in de eerste plaats, en of haar intentie zich niet louter tot een grondige analyse beperkt.

Maja Göpel analyseert dus op kritische en heldere wijze hoe de huidige neoliberale politiek-economische systemen tot stand zijn gekomen en waarom net deze systemen aan de grondslag van de klimaatverandering en de biodiversiteitscrisis liggen. Door het economische paradigma als hoofdelement hiervan aan te wijzen, ontwart ze wat op het eerste gezicht een complexe verstrengeling van oorzaken lijkt. Voor Göpel vormt een economische mentaliteitsverandering de belangrijkste stap om een echt duurzame toekomst te realiseren. Het antwoord op wat die hefbomen om er te geraken nu concreet zijn, en hoe we dus die mentaliteitswijziging op globale schaal kunnen doorvoeren, is een opdracht voor elke betrokken burger.

Marie-Monique Franssen

‘People are upset’

Bespreking van Joker (2019) van Todd Philips, met Joaquin Phoenix, Robert De Niro en Zazie Beetz

De film *Joker* van Todd Philips (2019, 2020), vertelt het verhaal van Arthur Fleck (Joaquin Phoenix) die als (klini)clown z'n brood verdient en met zijn moeder een appartement deelt. Het hele verhaal haakt in op het alombekende Batmanverhaal. Zo loopt ook Mr. Wayne (de vader van Bruce Wayne/Batman) rond in de film, meer bepaald in Gotham City, waar alles zich afspeelt. Maar al bij al staat deze *prequel* op Batman — zo je wilt — behoorlijk op zichzelf.

De zonderling Arthur Fleck heeft het geluk niet aan zijn zijde. Hij heeft een neurologische aandoening die hem tijdens stressvolle situaties in hevige lachsessies doet uitbarsten. Mensen vinden hem een freak. Zijn collega's en zeker zijn baas tonen weinig begrip voor hem. Op straat is hij voorwerp van pesterijen en hoon. Afgezien van zijn labiele moeder is er nagenoeg niemand die zich om hem bekommert — misschien enkel een collega dwergclown. De indruk die we krijgen van Gotham City is die van een kille stad waarin het elk voor zich is. We kunnen gemakkelijk de link leggen naar onze Westerse kapitalistische samenleving vandaag. Ook het beleid, dat bespaart op de sociale werkers, maalt niet om de mensen aan de zelfkant. In het moppenboekje van Arthur lezen we bijvoorbeeld: *'I just hope my death makes more cents than my life.'* Een bittere vaststelling dat alles herleid wordt tot geld, tot een commerciële waarde. Hij beseft dat zijn leven niets waard is voor niemand. Nota bene, Arthur schrijft, zo leren we verderop in de film, nog fouten, en zonder dubbele bodem. Betekent dit dat hij deze vorige zin zelf niet als mop noteerde, maar als louter trieste uiting van zijn hoop dat zijn dood meer betekenis ('sense' in plaats van